

Följande föreskrifter från Socialstyrelsen styr kommunens riktlinjer

- SOSFS 2000:1 Läkemedelshantering i hälso- och sjukvården
- SFS 2010:659 Patientsäkerhetslag
- SOSFS 1997:14 Delegering av arbetsuppgifter inom hälso- och sjukvård och tandvård

Att läsa inför läkemedelsdelegering

- Riktlinjer för hälso- och sjukvård gällande läkemedelshantering, se Intranät Socialtjänst, Hälso- och sjukvård
- Riktlinjer för hälso- och sjukvård gällande delegering, se Intranät Socialtjänst, Hälso- och sjukvård

Vad är en delegering?

En delegering är en medicinsk arbetsuppgift som överlåtits från legitimerad personal med formell och reell kompetens.

Formell kompetens innebär legitimation för yrket. Sjuksköterskor, arbetsterapeut och sjukgymnaster i den kommunala hälso- och sjukvården har formell kompetens.

Reell kompetens innebär att någon genom praktisk erfarenhet eller genom praktik fått kompetens för den uppgift som delegeras.

En delegering är personlig, skriftlig och frivillig. Den kan omprövas vid behov och återkallas. En delegering är giltig max 1 år. Därefter måste delegationen förnyas.

Du som tar emot en delegering skall känna dig säker på uppgiften och känna att du har tillräcklig utbildning och erfarenhet för uppgiften. Du har ansvar för att uppgiften utförs på ett säkert sätt och du får enbart göra det som är delegerat.

En delegerad uppgift får inte överlåtas till någon annan. Om du inte hinner den delegerade uppgiften måste du ringa sjuksköterskan.

Du har själv ansvar för att delegeringen förnyas.

Viktigt att tänka på!

Ett gott omdöme, goda kunskaper och noggrannhet krävs för att upprätthålla en god patientsäkerhet och en god kvalitet!

Vad är ett läkemedel?

Enligt läkemedelslagen är ett läkemedel en vara som är avsedd att användas till människor eller djur, för att förebygga, påvisa, lindra eller bota sjukdom eller symtom på sjukdom.

Vad händer i kroppen när man tar ett läkemedel?

- Det tas upp i kroppen – den verksamma substansen sugs upp genom slemhinnan i magsäck, tarm, ven, intramuskulärt och tas upp i blodet. Tiden för upptaget beror på den verksamma substansen och läkemedlets sammansättning samt hur miljön är i magsäck och tunntarm.
- Det fördelas i kroppen – blodet transporterar läkemedlet till olika organ.
- Det använder sin effekt i kroppen – för att läkemedlet ska kunna ge effekt i kroppen binder sig läkemedlet till olika receptorer, sinnesceller, som fungerar som budbärare så att läkemedlet kommer dit där det ska verka.
- Det bryts ned i kroppen – främst via njurar, men även via lever. Vattenlösliga läkemedel utsöndras via njurar. Fettlösliga läkemedel görs först om till vattenlösliga i levern innan även de utsöndras via njurarna.
- Det utsöndras ur kroppen – oftast genom njurarna med urinen. Det kan även utsöndras via gallan, via tarmen med avföringen, med svett och via utandning.

Kroppens förmåga att ta upp, fördela, bryta ner och utsöndra läkemedel förändras när vi blir äldre.

Rätt dos, glömd dos, biverkan

När man tar ett läkemedel samlas det i kroppen. Den mängd läkemedel vi har i kroppen ökar inte med varje dos, utan når upp till en viss nivå. Om denna nivå inte är tillräcklig måste dosen ökas. Om nivån blir för hög måste dosen minskas. När läkemedlet sätts ut försvinner effekten succesivt.

När läkemedlet tas i rätt dos och på rätt sätt innehåller blodet rätt mängd läkemedel för önskad effekt.

När dosen glöms kan effekten försämrans då mängden läkemedel i blodet blir för låg.

Administrering av läkemedel

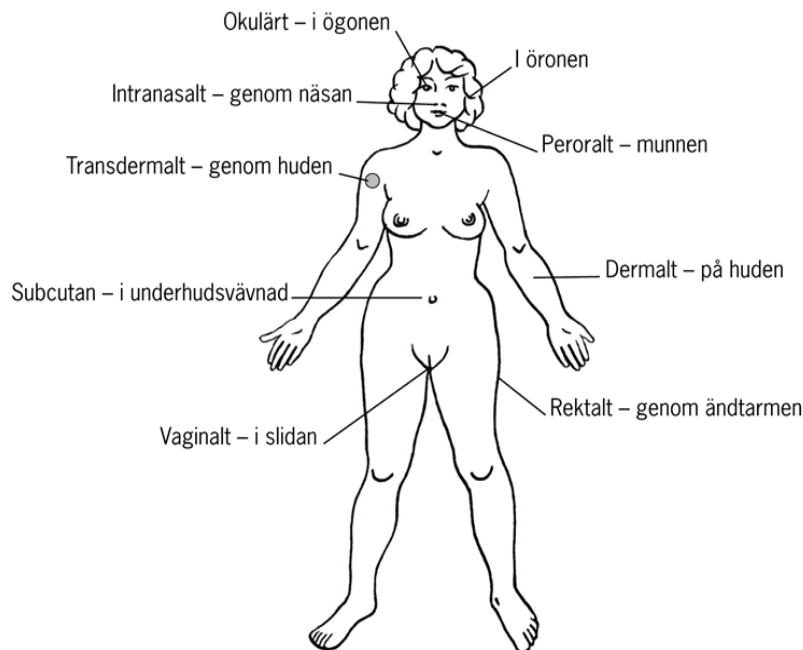
Det finns många olika sätt att tillföra kroppen läkemedel. Det kallas administreringsvägar.

Det vanligaste sättet är via munnen (peroralt). Det som avgör vilket sätt man väljer är beroende på vilken effekt man vill uppnå och hur läkemedlet är sammansatt.

Den basala handhygien är mycket viktig vid all läkemedelshandtering. Vissa läkemedel kräver skyddshandskar.

Alla läkemedel skall förvaras inlåsta i särskilda läkemedelsskåp så att obehöriga inte kan komma åt dem. Nycklar till dessa skåp skall endast delegerad personal ha tillgång till.

Exempel på olika administreringsvägar/sätt att tillföra läkemedel

Läkemedel som ges via munnen (peroralt)

Tabletter: Tabletter som löser upp sig i magsäcken efter att man svält den. Det tar mellan 20-30 minuter.

Depottablett: Löser upp sig långsamt vilket ger en längre effekt. En fördel är att man inte behöver ta läkemedlet lika ofta.

Enterotabletter: Är täckta med ett överdrag som tål magsäckens sura innehåll och passerar oförstörda för att senare lösas upp i tarmen.

Brustabletter: Löses upp i ett glas vatten innan de tas.

Munlöslig: Löses upp direkt i munnen. Man behöver inte svälja med vätska.

Resoritabletter: Placeras under tungan.

Sugtabletter: Löses långsamt upp i munhålan.

Tuggtabletter: Tuggas sönder och sväljs sedan.

Kapslar: Ett alternativ till tabletter. Höljet löser upp sig i magsäcken. Själva innehållet i kapseln löser sedan upp sig i antingen magsäck eller i tarmen. Kapseln döljer även obehaglig lukt och smak på läkemedlet. Skall sväljas med riklig mängd vätska.

Pulver/granulat: Finfördelat läkemedel som finns antingen fritt i förpackning och doseras med mått eller i portionspåsar. Granulat kan strös på gröt, filmjök eller lösas i vatten och annan vätska.

Vätska, mixturer, droppar: Flytande läkemedel som tas via munnen. Dropparna skall oftast blandas i annan vätska, medan mixturer tas som de är.

Spray: Sprayas in i munhåla eller under tungan för snabb effekt. Spraya först ut en dos i luften för att arbeta upp trycket i flaskan (vid varje tillfälle).

Sjuksköterska skall alltid kontaktas innan ett läkemedel krossas eftersom tablettorna kan vara skadliga om de inte tas upp på rätt ställe i kroppen!

Inhalationspulver kan ges vid astma

Rutin Inhalationer

- Börja alltid med att kontrollera ordinationshandlingen och signeringslistan så att det är rätt läkemedel, rätt tid och rätt mängd. Förvissa dig om att det är rätt vårdtagare.
- Se till att vårdtagaren sitter bekvämt.
- Följ instruktionen och mata fram en dos läkemedel ur inhalatorn.
- Be vårdtagaren andas ut bredvid inhalatorn och därefter sluta läpparna tätt runt munstycket.
- Vårdtagaren ska andas in djupt och bör försöka hålla andan ett litet tag.
- Det är viktigt att vårdtagaren inte andas ut i inhalatorn eftersom fukten i utandningsluften kan få läkemedlet att klumpa sig i inhalatorn.
- Om läkaren har ordinerat flera doser, upprepas inhalationen.
- Vid inhalation av kortisonpulver bör vårdtagaren skölja munnen med vatten efter inhalationen. Detta gör man för att undvika svampinfektion i munhålan.
- När det visas en röd markering i den undre kanten i dosindikatorns fönster är alla doser slut och inhalatorn ska kasseras. Det kan finnas läkemedel kvar, men inte i tillräcklig mängd för att ge ytterligare doser.
- Signera på signeringslistan **efter** åtgärden.
- Rapportera **alltid** avvikelse till sjuksköterska.

Pari Boy (nebulisator)

En andningsstyrd maskin som genom ett enkelt system med en in- och utandningsventil ökar mängden läkemedel under inandningsfasen och minskar vid utandningen.

Nebulisatorn rättar sig efter vårdtagarens andning och levererar läkemedel rättat efter vårdtagarens andningsmönster. Kan användas till alla läkemedel lämpade för inhalation.

Oxygen - O² - syrgas

Oxygen, eller syre, är en förutsättning för livet. En ung frisk individ har cirka 97 % syremättnad i blodet, men värdet försämras med åldern och vid olika sjukdomar.

Oxygen är ett läkemedel som i princip endast skall ordineras vid onormalt låg syremättnad (hypoxi).

Syrgaskoncentrator

Syrgasbehandling i ordinärt/särskilt boende ges i allmänhet med hjälp av en syrgaskoncentrator som producerar koncentrerat oxygen från rumsluften. Syrgaskoncentratorn ska placeras i ett väl ventilerat rum, minst två meter från ett element.

Syrgasflaskor

Syrgasflaskor med komprimerad gas kan behövas som komplement till syrgaskoncentratorer. Dessa kan användas som reserv vid strömavbrott, om detta har bedömts motiverat och för mobilt bruk om vårdtagaren behöver åka hemifrån.

På grund av ökad syrgashalt vid användning av syrgas ökar brandrisken. Öppen eld och tända ljus får aldrig finnas tillsammans med syrgas. Syrgas samlas även i textilier.

Rutin ögondroppar och salva

- Börja alltid med att kontrollera signeringslistan så läkemedlet inte är givet, att det är rätt läkemedel, rätt tid och rätt mängd. Förvissa dig om att det är rätt vårdtagare.
- Kontrollera alltid att flaska/tub har rätt hållbarhetsdatum. Öppnad flaska/tub är hållbar 1 månad i rumstemperatur. Datum skrivs på flaska/tub när den öppnas.
- Var alltid noga med handhygien.
- Se till att ögat är rent. Torka bort eventuellt sekret från ögat med mjuk, fuktad kompress/tvättlapp. Tvätta utifrån och in mot näsan.
- Uppmana vårdtagaren att hålla huvudet lätt bakåtlutat eller ligga i sängen och titta uppåt.
- Dra ner det nedre ögonlocket och ge ögondroppen innanför det nedre ögonlocket. Salva läggs i en tunn sträng.
- Om olika sorters ögondroppar ska ges så väntar man 5 minuter mellan de olika sorterna och ber vårdtagaren blunda en stund mellan varje.
- Om vårdtagaren är ordinerad både droppar och salva så avslutar man med salvan. Den ges 5 minuter efter dropparna.
- Om tubspetsen råkat vidröra ögat eller huden så rengörs den med en spritsudd.

- Signera den givna dosen på signeringslistan **efter** åtgärden.
- Rapportera **alltid** avvikelse till sjuksköterska.

Läkemedel som ges via ändtarmen (rektalt)

Läkemedel som man för in i ändtarmen är antingen flytande (klyσμα) eller suppositorier (stolpiller). Flytande läkemedel kan vara medel vid förstoppning eller kramplösande. Stolpiller kan vara smärtstillande eller läkemedel mot illamående. När man ger läkemedel rektalt får man en mycket snabb effekt.

Hur man ger läkemedel (klyσμα) rektalt?

- Be vårdtagaren ligga ner på sidan med benen böjda.
- Tryck ut lite vätska på behållarens pip för att smörja den.
- För in pipen i ändtarmen.
- Tryck ihop behållaren så att den verkligen tömmer sig helt.
- Dra sakta ut pipen samtidigt som du håller behållaren intryckt, så att läkemedlet inte sugts in igen.
- Be vårdtagaren ligga kvar på sidan i några minuter för att vara säker på att läkemedlet stannar kvar. Om vårdtagaren krampar kan det vara svårt att ligga stilla.

Suppositorier (supp/stolpiller)

Suppositorier består av vax eller fett som omger läkemedlet. Dessa förs upp i ändtarmen och tarmens slemhinnor suger upp läkemedlet och för det vidare ut i kroppen.

Hur man ger suppositorier

- Vårdtagaren bör ligga på sidan med benen uppdragna.
- Efter att man har tagit av skyddsfolien runt stolpillret för man in den med den **trubbiga änden först**. Detta för att den spetsiga/rundade änden då sluter tätt mot ändtarmsmynningen.

Läkemedel som man ger genom slidan (vaginalt)

- Vaginalkräm och vaginalgel förs in i slidan med applikator. På förpackningarna finns det beskrivningar på hur man skall göra.
- Vagitorier används oftast vid svampinfektioner, bakterieinfektioner eller hormonbehandling. Vagitorier skall föras långt upp i slidan efter att man tagit bort skyddsfolien och man måste använda fingret eller en applikator.
- Vaginaltabletter finns i en plastylska som förs in i slidan när vårdtagaren ligger ner med särade ben. Tabletten trycks ut med hjälp av hylsan.

Läkemedel som ges via öronen

- Örondroppar finns på flaska med pip, i tub och i engångspipett. Öronsalva är ganska lätttrinnande och finns i tub med pip.
- Om man behöver både örondroppar och öronsalva, ska man börja med dropparna.
- Örondroppar och öronsalva bör ha rumstemperatur när de används, eftersom kall medicin kan göra att man blir yr.

Så här ges örondroppar och salva

- Vårdtagaren bör ligga på sidan eller sitta med lutat huvud.
- Dra örat lätt uppåt och bakåt så att hörselgången rätas ut.
- Håll pipen, tuben eller pipetten nära örat, men försök att inte röra vid örat med pipen, tuben eller pipetten för att undvika att bakterier kommer in i behållaren.
- Tryck försiktigt ut en droppe i taget i hörselgången och droppa så många droppar som ordinerats alternativt tryck ut ordinerad mängd salva i hörselgången.
- Låt vårdtagaren ligga kvar på sidan eller behålla huvudet i lutande ställning i cirka fem minuter så att dropparna/salvan hinner verka.
- Sätt **fetvadd** i örat.

Läkemedel som ges via huden (dermalt)

- Läkemedel som tas upp genom huden i form av salvor och krämer verkar oftast lokalt där de smörjs.
- När du ska smörja med kortisonpreparat är det viktigt att använda handskar och smörja ett tunt lager endast där det är ordinerat.
- Om vårdtagaren har olika sorters preparat så ska kortisonpreparat smörjas in först. Därefter väntar du i 15 minuter innan nästa medel kan smörjas in.

Rutin Läkemedelsplåster

- Depotplåster, som innehåller smärtstillande läkemedel finns i olika styrkor. De verksamma substanserna är narkotikaklassade preparat. Det finns även plåster som används vid behandling av demenssjukdom.
- Depotplåstren administreras genom huden (transdermalt).
- Smärtplåstren byts allt från var 3:e dag till var 7:e dag och plåster som används vid behandling av demenssjukdom byts dagligen. Bytet bör ske vid ungefär samma klockslag.

- Det går bra att använda flera plåster samtidigt, vilket är bra om styrkan behöver ändras.
- Vid byte kontrolleras dosen i ordinationshandlingen och rätt styrka tas fram.
- När man byter plåster ska huden där det suttit tvättas av med tvål och vatten. Rester från plåster kan tvättas bort med kemiskt ren bensin. Huden ska smörjas med fet salva för att förhindra hudirritation.
- Smärtstillande plåster appliceras växelvis mellan höger och vänster sida på överkroppen och bör inte placeras på samma hudparti inom 3-4 veckor. Plåster som används vid behandling av demenssjukdom appliceras enligt ett speciellt schema.
- När plåster är applicerat tryck med handflatan över plåstret ca 30 sekunder. Om plåstret lätt faller av kan det fästas med självhäftande plastfilm.
- Skriv datum på plåstret när du byter, då är det lätt att göra en kontroll när daglig inspektion ska göras.
- Kom ihåg att ta bort det gamla plåstret. Detta ska kasseras i en särskild behållare för kasserade läkemedel som förvaras inlåst i vårdtagarens medicinskåp.
- Signera den givna dosen på signeringslistan **efter** åtgärden.
- Det är viktigt att läsa ordinationshandlingen rätt. Om du är tveksam eller funderar på någonting ta **alltid** kontakt med sjuksköterska.

Läkemedel som ges i injektionsform

En injektion kan ges i en muskel, subcutant eller i ett blodkärl. Läkemedel injiceras för att ge en mycket snabb eller lokal effekt. **Det är sjuksköterskan som ger injektioner, med undantag av insulin, Innohep och Klexane (som kräver speciell delegering).**

Noggrann handhygien och handsprit är alltid viktig!

Waran

Waran är ett kraftigt blodförtunnande läkemedel som kräver noggrann kontroll med hjälp av blodprover.

Waran kan inte administreras i dospåse utan ligger alltid i en dosett och ges en gång om dagen, alltid på kvällen (om inget annat anges). Det är viktigt att vårdtagaren får sina warantabletter på utsatt tid men avvikelser kan ske med en timme på vardera håll.

Om vårdtagaren tar Waran skall läkemedelslistan vara märkt med detta och särskild ordinationshandling för Waran skall finnas. En person som tar Waran har större blödningsrisk.

Det är därför viktigt att uppmärksamma detta vid ex. fall eller annan skada. Numera finns även andra preparat med samma effekt som doseras regelbundet utan blodprovstagning.

Avvikelse skall noga dokumenteras och sjuksköterskan skall alltid kontaktas vid avvikelse

Läkemedelshantering

En ordination är ett läkemedel utskrivet av läkare eller annan yrkeskategori med förskrivningsrätt. Ordinationen kan ges via recept, e-recept eller via Pascal ordinationsverktyg.

Ordinationen skrivs på en läkemedelslista, ordinationshandling från Pascal eller på specifik ordinationsblankett för Waran. Ordinationen förvaras i vårdpärmen.

Sjuksköterska hanterar läkemedel genom att lämna ut dosrullar eller genom att dela läkemedel i dosett. Vissa läkemedel behöver förvaras i sin originalförpackning för att skyddas mot ljus eller luft. En del läkemedel är flytande och behöver doseras upp i medicinmugg. Vissa förvaras i kylskåp.

Vårdpersonalen har ansvar för att skriva öppnings- och hållbarhetsdatum på originalförpackningar såsom, insulinpennor, ögondroppar, krämer, m.m. eftersom hållbarheten skiljer sig beroende på preparat.

Du får aldrig tvinga en vårdtagare att ta sin medicin!

Checklista för läkemedelsgivning

1. Kontrollera ordinationshandlingen/läkemedelslistan.
2. Kontrollera signeringslistan så ingen annan gett läkemedlet.
3. Rätt vårdtagare.
4. Rätt tid och datum.
5. Rätt administreringsätt.
6. Rätt antal tabletter/mängd flytande läkemedel. Se ordinationshandling.
7. Kontrollera att vårdtagaren svält läkemedlet.
8. Signera (med bläckpenna) givet läkemedel **efter** att vårdtagaren svält medicinen.

Använd koderna på signeringslistan vid avvikelse.

Tabletter, kapslar och pulver skall alltid intas med minst ett glas vatten och i sittande ställning!

Sjuksköterska ska alltid kontaktas innan läkemedlet ges!

Vid behovsläkemedel

Vårdtagaren ska vara ordinerad läkemedlet. Det är därför viktigt att kontrollera ordinationshandlingen. Läkemedel vid behov får endast ges mot kända besvär och en bedömning av behov ska alltid göras.

Kontrollera noga att det är rätt vårdtagare, rätt dos och administreringsätt.

Dokumentera att du givit vidbehovsläkemedel på särskild signeringslista och dokumentera i Procapita. Narkotikaklassade läkemedel måste även kontrollräknas och skrivas av på grön lista.

Naturläkemedel/Vitaminer

Naturläkemedel och/eller vitaminer får inte ges utan läkares ordination. De kan minska alternativt öka andra läkemedels effekt.

Kontakta alltid sjuksköterska om någon vårdtagare eller anhörig vill att naturläkemedel/vitaminer ska ges!

Uppföljning och rapportering

Rapportera genast om vårdtagaren visar tecken på biverkningar eller överkänslighet ex. utslag, klåda, andningsbesvär, illamående, kräkningar, förvirring, yrsel. Läkemedlets effekt ska alltid dokumenteras i vårdtagarens journal.

Rapportera avvikelser i läkemedelshanteringen ex. att läkemedel givits vid fel tidpunkt, i fel dos eller till fel vårdtagare. Rapportera om läkemedel ligger kvar i dosetten. Rapportera även risk för fel ex. otydlig läkemedelslista om det saknas eller är för många läkemedel samt läkemedel som inte är givna

Kontakta alltid sjuksköterskan när du upptäcker fel i läkemedelshanteringen, skriv avvikelse samt dokumentera i Procapita

Kassering av läkemedel

Läkemedel är riskavfall och ska kasseras i speciell påse som hålls inlåsta i vårdtagarens medicinskåp och lämnas till sjuksköterskan som returnerar till apoteket.

Kom ihåg inför din delegering!

- Läs på kommunens Intranät om de olika riktlinjerna gällande delegering av läkemedel.
- Gå bredvid ordinarie personal så du lär känna vårdtagarna på enheten och enhetens rutiner gällande läkemedelshantering.
- Kontakta sjuksköterskan på den enhet där du ska arbeta för att göra läkemedelstest inför delegering.

**Lycka till med det viktiga uppdraget att hantera läkemedel
för vårdtagarna på din arbetsplats!**